

and criminal-executive legislation, justified the need for penal Code and the Law of Ukraine «On the penitentiary service».

УДК 343.5

Н. О. Семчук,
здобувач

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

У статті автор досліджує злочини проти моральності неповнолітніх. На основі проведеного аналізу законодавчого та теоретичного матеріалу представлена авторська назва цієї групи злочинів, які посягають на моральність неповнолітніх – «злочини проти моральності неповнолітніх» і запропоновано доповнення до класичного переліку злочинів, які складають цю групу.

Ключові слова: неповнолітні, злочини проти моральності, захист морального розвитку неповнолітніх, злочин, класифікація злочинів, кримінальна відповідальність, права і свободи громадян.

Становлення України як правової держави на сучасному етапі характеризується спрямованістю держави на забезпечення прав і свобод людини, вільний і всебічний розвиток особистості та виховання поваги до законодавства держави. У зв'язку з цим, завдання забезпечення гармонійного розвитку дітей, захисту неповнолітніх від протиправних посягань на їх моральний та фізичний розвиток набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття.

Норми про відповідальність за злочини проти моральності неповнолітніх та питання їх класифікації вивчалися багатьма вченими. Вагомий внесок у дослідження проблем кримінальної відповідальності за ці порушення зробили В. В. Кузнецов, В. В. Вітвицька, В. В. Дзундза, Л. В. Левицька, А. В. Ландіна, Л. С. Кучанська, С. Г. Киренко та ін.

Метою даної статті є, на основі вивчення теоретичних та нормативних матеріалів, проведення групування злочинів проти моральності неповнолітніх, визначення, які злочини, передбачені КК, відносяться до цієї групи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

На сучасному етапі дослідники пропонують наступні назви, що посягають на моральність неповнолітніх:

- злочини, що посягають на суспільні відносини, які забезпечують принципи вільного розвитку особистості і умови нормального розвитку та виховання неповнолітніх (В. В. Кузнецов) [1, с. 31];
- посягання на основні принципи моральності у сфері морального і фізичного розвитку неповнолітніх (В. А. Ломако) [2, с. 294];
- злочини, які посягають на моральний розвиток неповнолітніх (В. В. Вітвицька) [3, с. 10];
- злочини, що посягають на умови належного розвитку і виховання неповнолітніх (В. В. Дзундза) [4, с. 8];
- злочини проти моральності в сфері соціалізації неповнолітніх (А. В. Ландіна) [6, с. 10];
- злочини, що посягають на моральнісні устої неповнолітніх (Л. С. Кучанська) [7, с. 8].

На основі приведених визначень даної групи злочинів сформулюємо обґрунтовану її назву, яка має бути лаконічною. Перш за все, на нашу думку, для цього слід вжити в назві групи слово «злочини...», щоб відокремити їх від інших посягань. Для позначення направленості посягання пропонується використовувати прийменник «проти». Він, згідно тлумачному словнику, «уживається для позначення кого-небудь, всупереч чийм інтересам, думці і т.ін. щось робиться» [8, с. 731]. Вважаємо, що в даному випадку використання саме цього прийменника є більш вдалим, ніж використання словосполучення «що посягають на ...», через те, що це робить назву групи злочинів більш лаконічною.

Для позначення власне об'єкта посягання вказаними авторами запропоновано використовувати словосполучення: «основні принципи моральності у сфері морального і фізичного роз-

виту неповнолітніх», «умови належного розвитку і виховання неповнолітніх», «моральність в сфері соціалізації неповнолітніх», «моральнісні устої неповнолітніх». Проаналізуємо кожне з цих словосполучень для обрання найбільш вдалого.

Перш за все, оскільки дані посягання направлені в першу чергу проти суспільної моральності, звернемо увагу на її нормативне визначення, дане в Законі України «Про захист суспільної моралі», ст. 1. Згідно з вказаною статтею, «суспільна мораль – система етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість» [10, с. 192].

Аналізуючи позицію В. А. Ломако, який виділяє «основні принципи моральності у сфері морального і фізичного розвитку неповнолітніх» [2, с. 294], звернемося до тлумачного словника. Згідно з ним, принцип це: «1) основне положення якої-небудь наукової системи, теорії, та ін.; 2) відмінна ознака, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь; 3) норма, правило, переконання яким керується хто-небудь у житті, поведінці» [8, с. 721]. Для розшифровки позиції автора з цього питання підходять три значення слова «принцип». Таким чином, виглядає сумнівним, щоб злочин міг одночасно змінити норму. А оскільки саме значення іменника «принцип» передбачає, що дане положення є вихідним, вживання прикметника «основний» виглядає зайвим. Крім того, виглядає доцільним виділяти в окрему групу злочини, які посягають на моральний розвиток неповнолітніх, обґрунтовано відмежовуючи ці злочини від тих, що посягають на фізичний розвиток неповнолітніх.

В. В. Вітвицька пропонує обґрунтовану назву даної групи злочинів «злочини, які посягають на моральний розвиток неповнолітніх» [3, с. 10], яка є досить точною і лаконічною. Однак, оскільки словосполучення «моральний розвиток» передбачає саме процес розвитку, можливо, доцільним було б вжити замість нього термін «моральність», який передбачає не тільки динаміку процесу розвитку неповнолітнього.

В. В. Дзундза виділяє «злочини, що посягають на умови належного розвитку і виховання неповнолітніх» [5, с. 8]. Розвиток походить від слова розвивати, яке означає: «удосконалювати щось, підносити його на вищий рівень» [8, с. 762]; «умова», означає «правила, встановлені в якійсь галузі діяльності для забезпечення нормальної роботи» [8, с. 888]; «виховувати» означає «вироснувати, піднімати на ноги, даючи навички існування, життя і т. ін.» [8, с. 135]; належний означає «потрібний, необхідний; який відповідає правильному уявленню про щось» [8, с. 561]. Таким чином «умови належного виховання» мають означати необхідні вимоги, для забезпечення нормального процесу «підняття на ноги, шляхом навчання навичкам існування, життя». Але в першу чергу об'єктом, якому спричиняється шкода, буде сам неповнолітній і

його моральність. А вже потім може постраждати виконання цих умов. Тому у визначенні даної групи злочинів можна окремо не виділяти «умови належного виховання».

А. В. Ландіна виділяє «злочини проти моральності в сфері соціалізації неповнолітніх» [6, с. 10]. Значення слова «соціалізація» – походить від слова «соціальний», яке в свою чергу означає «пов'язаний із життям і стосунками людей у суспільстві» [8, с. 829]. Тобто соціалізацією можна вважати процес засвоєння людиною певної системи знань, норм і цінностей, пов'язаних із життям і стосунками людей у суспільстві. Таким чином, явище соціалізації є багатоаспектним процесом. У контексті даного визначення «соціалізація» і моральність суттєво перекриваються, і таке уточнення можна упустити.

Л. С. Кучанська виділяє «злочини, що посягають на моральнісні устої неповнолітніх» [7, с. 8]. «Устої» означають «наукові, ідеологічні основи, вихідні положення, норми чого-небудь». Мораль «1) система норм і принципів поведінки людей у суспільстві; 2) практична повчальна настанова, висновок» [8, с. 543]. Словосполучення «моральнісні устої» фактично є синонімом «моральності» (моралі), а в даному разі використання більш короткого і ємкого формулювання є більш коректним.

Для виведення нової класифікації можна вважати доцільним скористатись доробком, поданим В. А. Ломако щодо назви вказаної групи злочинів, з урахуванням положень, запропонованих в роботах В. В. Вітвицької та В. В. Кузнецова.

У роботі враховані положення, визначені в роботах В. В. Вітвицької та Л. С. Кучанської, де автори виділяють в окрему групу злочини, які посягають на моральний розвиток неповнолітніх, обґрунтовано відмежовуючи ці злочини від тих, що посягають на фізичний розвиток неповнолітніх. Таким чином, на основі аналізу і синтезу праць вчених, для групи злочинів, спрямованих проти нормального морального розвитку неповнолітніх, пропонується назва: «злочини проти моральності неповнолітніх».

До злочинів проти моральності у сфері розвитку неповнолітніх слід, на думку В. В. Кузнецова [1, с. 31], В. А. Ломако [2, с. 294], В. В. Вітвицької [3, с. 10], Л. С. Кучанської [7, с. 8], включати посягання, передбачені Розділом XIII Кримінального кодексу України (далі – КК) «Злочини проти громадського порядку та моральності», і до них, зокрема, належать: ч. 2 ст. 299 (жорстоке поводження з тваринами), ч. ч. 2, 3 ст. 300 (ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію), ч. ч. 2, 3 ст. 301 (ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів), ч. 3 ст. 302 (створення або утримання місць розпусти і звідництва), ч. ч. 3, 4 ст. 303 (сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією), ст. 304 (втягнення неповнолітніх в злочинну

діяльність).

Як бачимо, всі дані злочини визначені тим, що завдають неповнолітнім моральну шкоду і включення цих злочинів до діянь, які посягають на моральність неповнолітніх, є загальноприйнятим. Тим не менш, коло цих злочинів не обмежене лише вміщеними в Розділі XIII КК посяганнями, а є дещо ширшим. Так, вартою уваги є думка С. Г. Киренка, який до злочинів проти моральності неповнолітніх включає злочин, передбачений ч. 2 ст. 181 КК: «посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів, поєднані із втягуванням в діяльність групи неповнолітніх» [9, с. 16].

Крім того, до переліку даної групи злочинів варто включати посягання, передбачені ст. 150 КК «експлуатація дітей», оскільки дані дії в усіх випадках спричиняють скоріше моральну, ніж фізичну шкоду неповнолітньому.

Також злочин, передбачений ст. 150-1 «використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом», який є новелою законодавства, теж передбачає нанесення саме моральної шкоди.

Також, в зв'язку з останніми змінами до законодавства, було змінено редакції ст. ст. 300 [11, с. 17] і 301 [12, с. 32] КК. У зв'язку з даними змінами, вважаємо, що тепер до злочинів проти моральності неповнолітніх потрібно включати не лише злочини, передбачені ч.ч. 2, 3 ст. 301, а й передбачені ч. ч. 4 і 5 ст. 301 КК.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розробок у даному напрямку.

Таким чином, проаналізувавши запропоновані в літературі назви групи злочинів, що посягають на моральність неповнолітніх та пропозиції щодо віднесення посягань до цієї групи, можна зробити наступні висновки:

1. Для групи злочинів, спрямованих проти нормального морального розвитку неповнолітніх, може бути запропонована назва: «злочини проти моральності неповнолітніх».

7. *Кучанська Л. С.* Поняття та система злочинів проти моральності в кримінальному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Л. С. Кучанська. – К., 2007. – 19 с.

8. Тлумачний словник сучасної української мови: загальноживана лексика: Близько 60 000 слів [за заг. ред. проф. В. С. Калашника]. – Х.: ФОП Співак Т. К., 2009. – 960 с.

9. *Киренко С. Г.* Проблеми захисту прав неповнолітніх кримінальним законодавством України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / С. Г. Киренко. – К., 2003. – 24 с.

10. Закон України «Про захист суспільної моралі» від 20 листопада 2003 р. / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 14, ст. 192.

11. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості» від 5 лист. 2009 р. / Офіційний вісник України. – 2009. – № 93. – ст. 17.

2. До посягань проти моральності неповнолітніх належать злочини, передбачені ч. 2 ст. 181, ст. 150, ст. 150-1 КК, ч. 2 ст. 299, ч. ч. 2, 3 ст. 300, ч. ч. 2, 3, 4, 5 ст. 301, ч. 3 ст. 302, ч. ч. 3, 4 ст. 303, ст. 304.

Викладене свідчить про необхідність узагальнення і аналіз теоретичного та практичного матеріалу, оцінку окремих тенденцій і обґрунтування на цій основі в подальшому проблем, пов'язаних з дослідженням питань щодо класифікації і систематизації злочинів проти моральності неповнолітніх.

Література

1. *Кузнецов В. В.* Злочини проти громадського порядку та моральності: Практич. посібник. – К.: Вид. Паливода А. В., 2007. – 160 с. – (Практика і право).

2. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / [М. І. Бажанов, В. Я. Тацій, В. В. Сташис, І. О. Зінченко та ін.]; під ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 624 с.

3. *Вітвицька В. В.* Кримінологічні проблеми попередження злочинних посягань на моральний і фізичний розвиток неповнолітніх: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. В. Вітвицька. – К., 2002. – 24 с.

4. *Левицька Л. В.* Запобігання насильницьким злочинам щодо неповнолітніх: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Л. В. Левицька. – К., 2003. – 21 с.

5. *Дзундза В. В.* Кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. В. Дзундза. – Х., 2005. – 15 с.

6. *Ландіна А. В.* Кримінально-правова охорона моральності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / А. В. Ландіна. – К., 2005. – 20 с.

12. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії розповсюдженню дитячої порнографії» від 20 січ. 2010 р. / Офіційний вісник України. – 2010. – № 8. – ст. 32.

Н. А. Семчук

Классификация преступлений против нравственности несовершеннолетних.

В статье автор исследует преступления против нравственности несовершеннолетних. На основании проведенного анализа законодательного и теоретического материала представлено авторское название этой группы преступлений, которые посягают на нравственность несовершеннолетних – «преступления против нравственности несовершеннолетних» и предложено дополнения к классическому перечню преступлений, составляющих эту группу.

N. A. Semchuk

The classification of crimes against morality of minors.

In the article the author analyzes crimes against morality of minors. On the basis of the conducted analysis of the legislative and theoretical material it is produced the author's denomination of this group of crimes, which encroach on morality of minors – «crimes against morality of minors» and it is proposed additions to the general list of crimes, which are formed this group.

УДК 159.9:343.914 (045)

О. М. Неживець,
кандидат юридичних наук,
доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОК, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

У статті розглянуто психологічні та біологічні особливості жінок, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, а також вплив фактора позбавлення волі на психічний стан жінок.

Ключові слова: особливості засуджених жінок, психічні аномалії, виправлення та ресоціалізація жінок.

Вивчення особливості кожного засудженого має важливе значення для досягнення цілей конкретного покарання і реалізації завдань кримінально – виконавчої системи.

Призначення виду і розміру покарання, визначення виправної установи, режиму відбування покарання, залучення засуджених жінок до суспільно-корисної праці, соціально – виховна робота, загально – освітнє та професійно – технічне навчання, застосування заходів заохочення та стягнення, умовно – дострокового звільнення, здійснення різних форм постпенітенціарної діяльності по закріпленню результатів виправного впливу потребує глибокого вивчення особистості кожної засудженої жінки.

При вивченні особистості засудженої жінки необхідно аналізувати і узагальнювати психологічні та специфічні властивості та ознаки жінок зі стійкою злочинною установкою, де установи виконання покарань можуть внести значний вклад по попередженню злочинності серед жінок. Дослідження засуджених жінок та їх психологічних особливостей повинно бути в центрі уваги не тільки вчених, а й працівників кримінально – виконавчої системи та правоохоронних органів і повинно бути взаємозалежним і взаємообумовленим. Комплексним вивченням особисто жінки, як злочинця, займалися такі вчені, як Антонян Ю. М.,

Джужа О. М., Черней М. Н., Міхлін А. С., Рибалка М. С. та інші вчені.

Так, за даними дослідження Антоняна Ю. М., 25 – 30 % жінок, засуджених до позбавлення волі, мають психічні аномалії – психопатія, олігофренія, алкоголізм, органічні пошкодження центральної нервової системи, наслідки черепно – мозкових травм. Із ста засуджених неповнолітніх дівчат у кожних двох був сифіліс, а ще в трьох – гонорея [1, с. 79].

Джужа О. М., Моїсєєв Є. М., Василевич В. В. вказують, що кожна четверта жінка, яка відбуває покарання в установах виконання покарань, винна в насильницькому злочині – дітовбивстві, що особливо розповсюджено в сільській місцевості. Майже 25 % засуджених до позбавлення волі жінок мали різні психічні аномалії. Найчастіше це була гостра форма алкоголізму, психопатії, олігофренії [2, с. 104–105].

Гернет М. П. вважає, що серед жінок розповсюджена проституція, і є тісний зв'язок між проституцією і злочинністю [2 с. 119].

На думку Рибалки М. С. у виправних установах засуджені кваліфікуються в залежності від інтересів, національної приналежності, релігійним поглядам, по наявності або відсутності спеціальності, ціннісним орієнтаціям, що необхідно врахувати при вивченні особистості злочинців. [4, с. 67].

Міхлін А. С. відмічає, що більше 70 % жінок до скоєння злочину ніде не працювали, тобто з трьох засуджених жінок дві не займалися суспільно – корисною працею [5, с. 272].

На наш погляд, при вивченні психологічної особливості жінок, засуджених до позбавлення волі, необхідно виділити класифікацію та типологію особистості засудженої, як одного із засобів індивідуалізації виконання покарань. При розгляді особистості жінки, як злочинця, необхідно звертати увагу на її психологічні особливості, особливо при скоєнні нею насильницьких та корисливих злочинів.

За даними проведеного нами дослідження, для цієї категорії засуджених жінок характерні такі властивості, як агресивність, емоційність, афективна напруженість, соціально – психологічна дезактивація, які часто приводять до їх імпульсив-